

Medeja, kazališna predstava

Gavella

Zagreb, 19. travnja 2024. (premijera)

Uvečer 20. travnja 2024., Odsjek za klasičnu filologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu zaputio se u Gavellu i pogledao *Medeju* u režiji Franke Perković. Predstava se temelji na Euripidovoj istoimenoj drami u prijevodu Lade Kaštelan, a redateljica je odlučila naglasiti probleme položaja žene u društvu koji postoje i danas. U programskoj knjižici uz predstavu spominje kako se redateljica oslanja na „ovodobne esejističke tekstove, feministička čitanja i dramska promatranja” te naglašava opći problem borbe spolova koji se nameće u priči o Medeji.

Predstava započinje scenom u kojoj se dvije žene na suprotnim stranama pozornice ljuljaju na ljuljačkama. Svjetla se upale i ukaže se nered od razbacanih igračaka, odjeće i namještaja te istupi dadilja (Ksenija Pajić) koja prepriča bajku *Mala sirena*. Publika se može zapitati zašto sluša tu bajku, gdje je Medeja i tko su te dvije žene. Ubrzo dobivamo odgovore. Naravno, mala sirena je, baš kao i Medeja, primjer djevojke koja je napustila svoj svijet i otišla u tuđinu zbog zaljubljenosti. Smatram da je brzopleto povezivati ove dvije junakinje. Naime, mala morska djeva i jest malena zato što je naivna i posve ovisi o drugima; prvo je to njezina obitelj, zatim morska vještica koja joj omogućući izlazak na površinu, a naposljetku princ koji je u izvornoj verziji nije niti oženio. Takvu pasivnost i bespomoćnost nikada ne bismo vezali uz Medeju čiji intelekt i čarobnjačka vještina u više navrata spašavaju Jazona i Argonaute, a kasnije učinkovito siju smrt i uništenje kad god je potrebno. Dodavanje ovog „prologa” odvodi nas od Medeje koju nalazimo kod Euripida, a i – na štetu feminističkog tona najavljenog u programskoj knjižici – odvodi nas od toga da ju poštujemo. Dok je mala sirena žrtvovala svoj jezik kako bi izašla na kopno, Medeja je učinila mnoge gore stvari da osvoji Jazona kojeg je iz rodne Kolhide slijedila u Korint. No koliko god se znala dvomititi i biti nemirna (vrlo je poznata usporedba iz epa *Argonautika* Apolonija Rođanina u kojoj se Medejino srce uspoređuje s drhtavom zrakom svjetlosti koja se odbija od vode koja teče¹), njezini postupci nisu očajnički nego posve proračunati. Dakle, neočekivano i neopravdano je povezivati ove dvije priče. Na tragu toga, vjerujem da je slično i s ljuljačkama; možda, u očima redateljice, predstavljaju idilično stanje u kojem je Medeja živjela dok joj Jazon nije uništio život, poput onog stanja u kojem je bila mala sirena dok nije čula za kopno.

¹ Ap. Rhod. *Argon.* III, 755–760.

No vratimo se na pozornicu. Saznajemo da su dvije glumice (Dijana Vidušin i Tena Nemet Brankov) zapravo dvije Medeje. Iako ova tragična junakinja svakako ima dovoljno strasti za dvije osobe, Perković ju je najvjerojatnije odlučila prikazati uz pomoć dvije glumice kako bi naglasila podvojenost koja je bila istaknuta pri smišljanju i ostvarenju njezine osvete i time dodatno naglasiti Medejevine ljudske osobine kako bi se postigla jača empatija kod publike. Dvije su glumice kroz čitavo trajanje predstave zajedno na pozornici te se izmjenjuju u izgovaranju replika i interakciji s drugim likovima, a zanimljivo je to što se također izmjenjuju i u zdvajanju i odlučnosti, pa tako nisu „crno-bijele”, to jest, ne radi se o dijalogu između Medejevine „dobre” i „zle” strane. Osim dinamičnosti koja proizlazi iz praćenja dvije Medeje, postiže se i simetrija s njezinima dvama sinovima koji su prisutni kao nijema lica. No iako je užitak gledati kako se Medeje kreću po pozornici – posebno se ističe igra lovice sa sinovima – opet nas se upućuje pogrešno. Naime, Medeje na Gavellinoj pozornici vode histerija i frustracija prezrene žene koja bi učinila sve da je muž opet prihvati. Drugim riječima, ova Medeja ne traži osvetu zato što je ona upravo ona, moćna i sposobna osoba koja zaslužuje poštovanje, nego traži osvetu zato što ju je odbacio njezin muž. Pritom osjeća i velik sram zbog kojeg bi ubila sve oko sebe jer joj se rugaju, a ne jer smatra da su zaslužili kaznu zbog vjerolomstva i nepoštivanja.

Muškarci u predstavi – korintski kralj Kreont (Đorđe Kukuljica) i Jazon (Nikola Baće) koji namjerava oženiti Kreontovu kćer Glauku kako bi stekao vrlo visok položaj u Korintu te si osigurao život u obilju, pa čak i Medejini sinovi – nose odijela koja su prigodna za nadolazeće vjenčanje. To dodatno izolira Medeju, a na određenoj razini i povezuje muški rod u jedan klan; to jedinstvo možda još i podsjeća Medeju na to da su njezina djeca sinovi, a ne kćeri i da će stoga odrasti u muškarce koji će imati pravo tlačiti žene ako to poželeva. Još jedan podsjetnik na podređenost žena jest kor Korinćanki koji dolazi na pozornicu noseći maske zečeva, zacijelo simbolizirajući podređenu ulogu žene čija čitava vrijednost leži u mogućnosti reprodukcije. Kao da nije bilo dovoljno podređenosti u svemu ovome, Jazon i Kreont odnose se prema Medeji kao prema najobičnijoj robinji, a ne prema unuci boga Sunca Helija. Naravno, Medeja jest barbarka i Grci rijetko propuštaju priliku naglasiti inferiornost barbara, no vjerujem da bi ova izvedba bila zanimljivija da su Jazon i Kreont pokazali emocije složenije od običnog prijezira, to jest da su se barem malo zabrinuli zbog Medejevinih čarobnjačkih sposobnosti. Također, bilo bi dinamičnije da je publika mogla vidjeti Medejevine manipulativne sposobnosti koje prikazuje Euripid jer bi se, uz složeniju interakciju s drugima, umanjio dojam ženske monodrame koji se mogao dobiti pri gledanju ove izvedbe. Kad dadilja donese vijest o Glaukinoj groznoj smrti – naime, naša junakinja poslala joj je otrovanu krunu i haljine koje su u plamenu istopile meso s Glauke i njezinog oca – teško je povjerovati da gledamo istu Medeju (tj. Medeje; od kojih sada ne prepoznamo niti jednu) koja je raskomadala vlastitog brata zato što na Medeji vidimo reakciju

gnušanja i određenog žaljenja zbog njezinih nedavnih postupaka. Određena patetika ostvarena je i projekcijama na platnu u pozadini scene gdje se prikazuju crno-bijele fotografije obitelji na kojima otac nedostaje ili je pak prekrizhen. Poput ljuljački i nereda na pozornici, ovo je vizualno upečatljiv potez, ali opet šalje poruku kojom se protagonistica umanjuje pa dobivamo dojam da je Medeja prezrena, histerična i uplašena žena koja više nije „sva svoja” jer je izgubila muža. Zatim Medeja, što je opet vizualno dojmljivo, ubija sinove prekrivajući im glave košuljama nakon igre lovice. Glumice su vrlo pohvalno prikazale majčinsku stranu koja ubija djecu da ih spasi od poniženja ropskog života među punokrvnom kraljevskom braćom koju im Jazon namjerava podariti. Sam otac iznimno blago reagira na smrt svoje djece; nakratko se pojavi, zajauče i malo izgrdi ženu te nestane s pozornice. Medeja opet oživljava sinove te ih odvede objašnjavajući im pritom, u određenom zamišljenom transu, kako će ih odvesti u Atenu. Posve je izostavljen lik atenskog kralja Egeja za kojeg će se Medeja kasnije udati, a zatim opet završiti u progonstvu zato što će pokušati likvidirati njegovog nasljednika Tezeja, pa publika ne zna točno zašto se ide u Atenu. Ovdje završava ova kratka predstava koja traje oko sat vremena.

Da se i ovaj osvrt polako privede kraju, smrt sinova prikladna je polazna točka za kratki pregled raznih verzija završetka mita. Ova je priča ispriповijedana još i kod Eumela iz Korinta u izgubljenom Djelu *Spjev o Korintu*, kod Apolonija Rođanina u epu *Argonautika* i kod Seneke Mlađeg u tragediji *Medeja*. Pauzanija navodi kako Eumel donosi verziju u kojoj je Medeja zakonita vladarica Korinta, a Korinćani su ju pozvali da dođe iz Jolka kad su ostali bez vladara, pa je tako Jazon postao kraljem u Korintu. Nakon što su se djeca rodila Medeja ih je sakrila u Herin hram misleći da će ih to učiniti besmrtnima, a bijesni ju je Jazon ostavio jer je nehotice ubila djecu. Nadalje, sami Korinćani su vjerovali, donosi Pauzanija, da su Medejinu djecu ubili njihovi preci kao osvetu za Glaukino ubojstvo. Čini se da je čedomorstvo motiv koji je smislio Euripid, a Seneka ga je kasnije učinio još krvavijim jer kod njega Medeja preuzima punu odgovornost pa čak i ubija jednog sina pred Jazonom. Euripidova *Medeja* vrlo je kompleksna, a važno je i to da na kraju odlazi kao što to rade bogovi u nekim drugim dramama – sukladno svom podrijetlu – neozlijeđena i zadovoljivši pravdu odleti na svojoj čarobnoj kočiji s tijelima sinova koje će sama pokopati.

Medeja, barem u ovoj verziji, zbilja jest mala sirena, isplivala iz oceana suza i gotovo nevoljko nasukana u osvetu iz očaja. Predstava je svakako estetski ugodna te je udvostručenje junakinje vrlo dosjetljivo, no šteta je što *Medeja* više pobuđuje žaljenje nego poštovanje prema ženama. Kad se već želi dati feminističku poruku, korisno je koristiti primjere upravo snažnih žena; dovoljno ih je malo u antici da je zbilja šteta potkopavati jednu od najnepokolebljivijih.

Vjekoslava Margetić